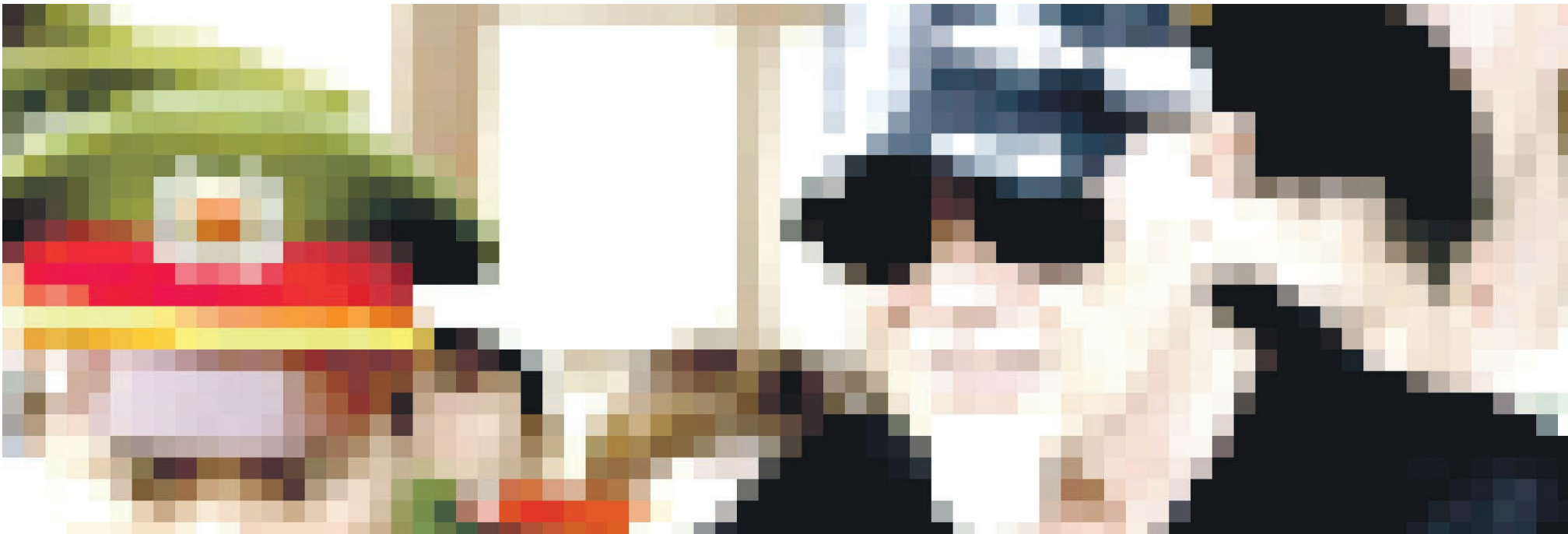

Utredningar av sexuella övergrepp på barn

Intervjustilen avgörande för barnvittnets trovärdighet

Barns suggestibilitet är en av de viktigaste faktorerna att ha i åtanke vid barnintervjuer. Suggestibilitet syftar till fel i ett vittnes utsagor som uppkommer antingen till följd av felaktig information som förvrängt vittnets minnesbilder av en händelse, eller felaktig rapportering som beror på social press, förklarar **Julia Korkman** som doktorerat på en avhandling i ämnet.

Att fråga ett barn om sexuella erfarenheter är problematiskt: å ena sidan bör man inte styra barnets berättelse, å andra sidan behöver barnet hänvisning om vad det förväntas tala om och hjälp att strukturera sin berättelse. Samma sak gäller de emotionella aspekterna av intervjun: å ena sidan är ämnet känsligt och ibland förknippat med erfarenheter av direkt traumatisk karaktär, å andra sidan blir barnet inte hjälpt i sin berättelse av att intervjuaren själv finner ämnet så traumatiserande att han/hon har svårt att tala om ämnet.

Barnets berättelse viktig

I en utredning av misstänkta sexuella övergrepp på barn är barnets berättelse ofta i nyckel-position. Detta beror på att det i de flesta fall inte finns andra bevis på övergreppen, såsom somatiska fynd, fotografier eller ögonvittnen. Därav följer att pressen att få barnet att berätta ofta kan vara väldigt stark. Å andra sidan måste man beakta att också ogrundade misstankar om övergrepp förekommer, exempelvis som följd av missförstånd och feltolkningar av barnets uttalanden eller beteende, eller till och med på grund av avsiktliga ogrundade påståenden i samband med vårdnadstvister, bland annat. Det är därför av största vikt att intervjuaren förhåller sig neutral och öppen till alla tänkbara förklaringar till misstanken, så att intervjun och barnets berättelse inte färgas av intervjuarens förutfattade uppfattningar.

Barn är tidigt väldigt lyhörda för vuxnas förväntningar på dem, och deras sociala utveckling styrs långt av att de försöker

anpassa sig till de förväntningar föräldrarna och det omgivande samhället ställer på dem. Denna sociala aspekt av barnets utveckling är av största vikt vid rättsliga intervjuer: även barn som är gamla nog att minnas och intellektuellt sett är kapabla att ge detaljerade beskrivningar av händelser de upplevt, är fortfarande lätt påverkade av vuxnas uttalade och outtalade reaktioner på deras berättelse.

Barn under skolåldern kan berätta om personligt upplevda händelser, men denna förmåga varierar starkt beroende på personlighet och social omgivning.

.....

”Det gäller att treva sig fram försiktigt om man inte vill trampa ner barnets möjligheter att komma fram med sin egen unika berättelse.”

.....

Redan en treåring förstår i allmänhet det sociala mönstret i en diskussion, dvs att en fråga kräver ett svar. Barn är i allmänhet vana vid att vuxna då de diskuterar med dem ställer specifika frågor som enkelt kan besvaras med ja eller nej. Barn är också vana vid att vuxna i sina frågor testar deras kunskaper eller minnen och att de vuxna besitter svaren till de frågor de

ställer (”Vad är det här för färg/bokstav?”, ”Vad gjorde vi sedan på nöjesparken, minns du?” etc). Därför försöker barn typiskt ge sådana svar som de tror att den vuxna diskussionsparten är på jakt efter. Om intervjuaren uppmuntrar bara en specifik typ av svar, finns det en risk att barnet försöker ge just denna typ av svar. Dessa sociala och motivationella faktorer kan spela in även vid intervjuer med vuxna vittnen men barn, och i synnerhet yngre barn tenderar att påverkas starkt av dem. Massivt med forskning sedan över hundra år tillbaka har visat att intervjuare

.....

rens sätt att ställa frågor är av avgörande betydelse för barnets berättelse och dess tillförlitlighet.

Svårt att hålla isär minnesbilder

Trots att barn redan under skolåldern allmänt taget har tillräckligt bra minneskapacitet för att berätta om saker de upplevt, kan det i synnerhet för mindre

barn vara svårt att avgöra varifrån enskilda minnesbilder härstammar. En felaktig identifiering av källan till minnesbilden kan leda till en förvrängd minnesbild, till exempel så att barn tror sig själv ha upplevt sådant de bara sett på tv eller drömt om. Vad gäller yngre barn kan sammanblandningen också bero på begränsad språkutveckling. Det lilla barnet säger ”ormen biter mig!” och kan avse en dröm eller en händelse i en sagobok eller i barnets fantasi likaväl som en verklig händelse. Forskning har visat att då barn blir utfrågade med specifika frågor, är risken för sådan här hopblandning av fantasi och verklighet speciellt stor.

Avgörande å sin sida för intervjuarens intervjustil är dennes möjliga ”bias”, eller förutfattade uppfattning, av vad som ägt rum. En intervjuare som är övertygad om att ett barn har blivit sexuellt utnyttjat, är benägen att leta efter belägg endast för denna hypotes och vara blind för sådant som eventuellt talar emot den hypotesen. Intervjuaren kan t ex ignorera sådan information som ter sig osannolik i ljus av den egna uppfattningen. Detta påverkar givetvis hur intervjuaren ställer följdfrågor och gör lätt hela intervjun skev.

Öppna frågor

Den springande punkten är att avgöra hur mycket och vilken information som kommit från barnet självt, jämfört med intervjuaren. Den pålitligaste informationen i intervjuerna är sådan som barnet gett i svar på öppna frågor. Tyvärr är själva ämnet sådant att det kan vara mycket svårt att få ett barn att ge längre spontana utläggningar. Intervjuaren måste ofta fråga någon specifik fråga för att komma till

ämnet. Även om så är fallet men barnet efter en sådan öppning ger ny information självständigt, kan berättelsen ofta bedömas som trovärdig. Det intervjuaren dock bör undvika är att ställa en lång rad ja/nej- frågor. Vill barnet verkligen inte ge några längre svar är det bättre att ta ett steg bakåt, tala om annat en stund och träffas en annan gång. Barnet hinner då förbereda sig på vad som komma skall. Barnet har också enligt lag rätt att inte berätta om det inte vill. Att försöka

sikt i området – något som i detta nu är bristvara. Det finns ingen mekanism för att följa upp huruvida Stakes' direktiv verkligen följs eller om personalen som utför utredningarna är insatt i den aktuella forskningen inom området. Det finns heller inga nationellt fastställda krav för expertis inom området för personalen som utför utredningarna, eller någon regelrätt utbildning för barnintervjuare, vilket måste betraktas som synnerligen problematiskt.

tvunga en berättelse ur ett barn är inte bara lönlöst (eller åtminstone kan en sådan berättelse sällan betraktas som trovärdig), det är också oetiskt. Även om det skulle innebära att ett fall blir olöst.

Många brister

Under senaste år har barnintervjuer inom rättsprocesser fått alltmer uppmärksamhet. Studier har visat att barnintervjuer i samband med utredningar av sexuellt utnyttjande av barn är bristfälliga, både i Finland och internationellt sett. Det största problemet såväl hos oss som annanstans är att intervjuare ställer snäva och ofta suggestiva frågor och alltför sällan ställer öppna frågor som uppmuntrar barnet att så fritt som möjligt ge sin egen berättelse. Trovärdigheten i barnens utlåtanden lider av detta, vilket leder till risk för rättsmord, både så, att barn som de facto blivit utnyttjade inte blir trodda på grund av en dåligt utförd intervju, och så att oskyldiga blir utpekade som skyldiga i utredningar där barnen med suggestiva metoder fått ge beskrivningar av övergrepp som aldrig ägt rum. I Finland har utredningarna varit problematiska också på andra sätt. De tenderar alltför ofta bli utdragna processer där det räcker länge innan barnet intervjuas, vilket har destruktiva konsekvenser för barnens minnesbild av upplevelserna och kan leda till emotionellt ohållbara situationer i barnets liv. I många fall blir också barnen intervjuade gång på gång, vilket är belastande och sällan medför ny juridiskt sett viktigt och trovärdig information.

Direktiv från Stakes – Forsknings- och utvecklingscentralen för social- och hälsovården – (2003) har gett anvisningar för hur utredningar av sexuellt utnyttjande av barn och intervjuer med barnen bör utföras. Direktiven är bra såtillvida att de bygger på forskning inom området men riktlinjerna är rätt vaga. För att kunna tillämpas korrekt krävs personal med in-

Forskningen om barn som konversationspartners och deras beteende i intervjusituationer ger upphov till frågor som sträcker sig utanför den – lyckligtvis rätt ovanliga – ramen av brottsutredningar där barn intervjuas. Väldigt ofta blir t ex barn intervjuade i samband med skilsmässor och utredningar av var barnet bör bo. I samband med utredningar av vårdbehov och innan terapier inleds intervjuas barn. Mobbningssituationer i skolor leder ofta till att barnen blir utfrågade. Osv osv. Samma sociala och kognitiva faktorer spelar in i alla sammanhang där vuxna samtalar med barn. Det gäller att treva sig fram försiktigt om man inte vill trampa ner barnets möjligheter att komma fram med sin egen unika berättelse. Ingen annan än barnet kan berätta vad det egentligen menar och vad det upplevt.

Julia Korkman
är rättspsykolog och psykologie
doktor, och arbetar med och
forskar i barns vittnesmål
jkorkman@abo.fi

FAKTA

Enligt Statistikcentralens uppgifter anmäldes åren 2003, 2004 och 2005 744, 846 respektive 946 fall av sexuella övergrepp på barn. Dessa anmälningar ledde i 249, 332 resp. 383 fall till fällande dom.